

INSTYNYKT (łac. *instinctus* podnieta, pobudka), wrodzony (→ dziedziczność) zespół hierarchicznie uorganizowanych, niezależnych od woli, złożonych reakcji organizmu, stanowiących odpowiedź na specyficzne bodźce (np. ubarwienie, sposób poruszania się) oddziałujące z otoczenia lub z wnętrza organizmu.

I. funkcjonuje w sposób regularny dzięki łańcuchom reakcji o charakterze odruchów – specyficzny bodziec inicjuje pierwsze ogniwo ciągu reakcji, końcowy zaś jej „produkt” automatycznie staje się czynnikiem wymuszającym urzeczywistnienie się procesów stanowiących jej nast. ogniwo; w tych samych warunkach określony typ zachowania instynktownego przejawia się w niemal identycznej postaci u wszystkich przedstawicieli określonego gatunku – stanowi on cechę identyfikującą ten gatunek w równym stopniu co np. cechy morfol.; w normalnych warunkach zachowanie instynktowne jest adekwatne do budowy i in. właściwości organizmu i nakierowane na spełnienie istotnej dla organizmu funkcji; bezpośrednim celem, jakiemu służy i., jest przetrwanie zarówno osobnika, jak i gatunku, do którego on należy. W zależności od roli biol. wyróżnia się zasadnicze typy i. – 1° zaspokajanie głodu (poszukiwanie pokarmu, polowanie na zdobycz, gromadzenie zapasów), 2° obrona bierna (ucieczka, ukrywanie się) oraz czynna (używanie wyspecjalizowanych części ciała, jak rogi, kły, żądła), 3° rozród (taniec godowy, śpiew, walka o samice, wędrówki do stałych miejsc tarła), 4° rodzicielski (opieka nad potomstwem, budowanie gniazda, dostarczanie potomstwu pokarmu, uczenie go zachowań obronnych i myśliwskich), 5° grupowy – stadny (zespołowa obrona przed drapieżnikami, wspólne dbanie o potomstwo, ogrzewanie się od siebie w okresach chłodu, grupowe migracje). Wiedzę o i. w zachowaniu zwierząt wykorzystywano w niektórych działach filozofii, filozofii przyrody i tzw. teologii naturalnej jako argument za celowością w przyrodzie ożywionej, a pośrednio za istnieniem Boga. Badania nad i. stanowią część obszaru badań → etologii; niektórzy badacze uważają, że pojęcie i. jest wieloznaczne i nie ma żadnego heurystycznego znaczenia dla prowadzonych badań nad zachowaniem się zwierząt.

N. Tinbergen, *An Objectivistic Study of the Innate Behaviour of Animals*, Lei 1942; J. Dembowski, *Psychologia zwierząt*, Kr 1946, Wwa 1950²; N. Tinbergen, *The Study of I.*, Ox 1951 (*Badania nad i.*, Wwa 1976); A. Kortlandt, *Aspects and Prospects of the Concept of I.*, Lei 1955; *L'i. dans le comportement des animaux et de l'homme*, P 1956; W.H. Thorpe, *Learning and I. in Animals*, Lo 1956,